

6. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Прогресс, 1992. – 272 с.

7. Солодка А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір / А. Солодка // Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту : зб. праць. – Миколаїв : МДУ, 2005. – С. 212-217.

УДК: 378.147:614.23

О.С. Ісаєва

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ В СТРУКТУРІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

***Анотація.** У статті на основі аналізу наукової літератури визначено, що формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування передбачає набуття як загальнокультурного, так і крайнознавчого й лінгвістичного світогляду, творчого підходу, готовності до толерантного спілкування; потребує загальної освіченості, знання традицій і цінностей різних народів, уміння здійснювати глобальне ділове спілкування на основі поваги до інших культурних цінностей, здатність долати міжкультурні й комунікативні бар'єри для обміну інформацією.*

***Ключові слова:** міжкультурна компетенція, іншомовна підготовка, творчість, толерантність, спілкування, культура, міжкультурні і комунікативні бар'єри.*

Isayeva O.S. Intercultural competence in the structure of foreign language training.

***Annotation.** It has been defined on the basis of analyzed scientific publications that the formation of intercultural competence in the structure of foreign language communication implies the formation of both common cultural, linguistic and country conception of the world, creative approach, and willingness to tolerant communication. It requires general erudition, acquaintance with traditions and values of different nations, ability to accomplish global business communication based on respect of other cultural realities and to overcome intercultural and communicative barriers for sharing of information.*

***Key words:** intercultural competence, foreign language training, creativity, tolerance, communication, culture, intercultural and communicative barriers.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ході професійної мовної підготовки потрібним є оволодіння міжкультурною компетенцією для забезпечення розуміння й поваги культури іншого народу з метою здійснення успішного практичного спілкування, а також подальшого розвитку особистості, щоб включитися в нове полікультурне оточення, установити міжособистісні зв'язки з іноземними колегами, досягти успіху в глобальному суспільстві, де багато чого є взаємообумовленим і взаємозалежним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурний компонент навчання іноземній мові розглядається в працях І. Біма, Є. Пассова, І. Зимньої, Є. Верещагіна, В. Костомарова, В. Сафонові, С. Тер-Мінасової, І. Халєєвої та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак недостатньо вирішеними залишаються питання формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування.

Формулювання цілей статті. Тому мета статті – визначити роль міжкультурної компетенції в структурі іншомовної підготовки майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні процес вивчення іноземної мови вже не зводиться лише до засвоєння мовних елементів і правил їх комбінації, а потребує включення в іншомовну культуру, у систему світогляду й світосприймання іншого народу, у розмаїття культур усього людства. У зв'язку з цим професійна мовна підготовка майбутніх фахівців має ґрунтуватися на основі соціально-історичних і культурологічних функцій мови, коли мова розглядається як феномен, що використовується для інтерпретації глобальної картини світу з її універсальними культурно-специфічними характеристиками. Антропологічна переорієнтація іншомовної підготовки передбачає вивчення мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичною та діловою діяльністю.

Актуальність усіх питань, пов'язаних з культурою, підвищений інтерес до вивчення культур різних народів, зростаюча популярність культурології – усе це свідчить про сплеск інтересу до проблем культури на тлі соціальних, політичних, економічних потрясінь світового

масштабу й небувалої міграції народів. У той же час науково-технічний прогрес і зусилля розумної та миролюбної частини людства відкривають усе новіші можливості, види й форми спілкування, головною умовою ефективності яких є взаєморозуміння, діалог культур, терпимість і повага до культури партнерів з комунікації.

М. Бахтін розумів культуру як форму спілкування людей різних культур, форму діалогу; для нього «культура є там, де є дві (як мінімум) культури, і що самосвідомість культури є формою її буття на грані з іншою культурою» [1, с. 85].

В. Біблер розглядав культуру в контексті спілкування особистостей, уважаючи, що «діалог є завжди діалогом різних культур» [2, с. 293-299].

Як зазначає В. Ларіна, «більшість проблем міжкультурної комунікації виникають саме через невміння співрозмовників продемонструвати своє ставлення один до одного відповідно до норм відповідного суспільства й конкретних очікувань партнера [3, с. 21].

Носії мови, як зазначають В. Беликов і Л. Крисін, з дитинства опановують не лише лексику, граматику й фонетику мови, але й непомітно для себе засвоюють національні форми культури – матеріальної й духовної. Тому формування культури іншомовного спілкування розглядається як процес включення в іншомовну культуру, у систему світогляду й світосприймання іншого народу, у розмаїття ділових культур усього людства [4; 5, с. 32].

Є. Верещагін і В. Костомаров визначають міжкультурне спілкування як «адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур». Учені стверджують, що «поведінковий побут входить у мовні формули, тобто мовний етикет тісно пов'язаний з культурою». Розбіжність культур викликає «культурний шок» [57]. В. Карасик також підкреслює національно-культурну забарвленість правил спілкування, і тому «формальне використання мови завжди є проблемою для тих, хто говорить не рідною мовою» [7, с. 92].

Як указує В. Сафонова [8], міжкультурна компетенція передбачає знання національно-культурної специфіки іншомовного спілкування, елементів соціокультурного контексту (звичаї, ритуали, норми, правила) для правильного породження й сприйняття мови, уміння застосувати це знання для вирішення міжкультурних комунікаційних проблем у зіставленні культур.

Мова не існує поза культурою, тобто поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок і ідей, що характеризують спосіб життя. Основою мовних структур є структури соціокультурні. Тому варто у процесі формування культури іншомовного спілкування виробляти у свідомості студентів поняття про нові предмети і явища, що не знаходять аналогій ні в їхній рідній культурі, ні в їхній рідній мові [6]. Вивчення світу носіїв мови в межах освоєння культурної компетенції ділового спілкування спрямоване на те, щоб допомогти зрозуміти особливості вживання мовлення, додаткові значеннєві навантаження, політичні, культурні, історичні й подібні конотації одиниць мови й мовлення. Особлива увага приділяється діловим реаліям, оскільки глибоке знання реалій необхідне для правильного розуміння явищ і фактів, що стосуються дійсності народів, які говорять певною мовою. Так, Є. Верещагін і В. Костомаров виділили два аспекти у формуванні міжкультурної компетенції: країнознавчий (знання про країну мови) і лінгвістичний (вивчення нових лексико-граматичних одиниць) [6].

На основі лінгвокраїнознавчої теорії Є. Верещагіна й В. Костомарова наприкінці ХХ ст. почала складатися лінгвокультурологія, досягнення якої допомагають правильному відбору мовних одиниць на основі своєрідності національної культури. У коло одиниць мови ділового спілкування, що володіють яскраво вираженою національно-культурною семантикою, входять: назви реалій (позначення предметів і явищ, характерних для однієї культури й відсутніх в іншій); конотативна лексика (слова, що подібні за основним значенням, але, що відрізняються за культурно-історичними асоціаціями); фонові лексика (що позначає предмети і явища, які мають аналоги в культурі, що зіставляються, але відрізняються якимись національними особливостями функціонування форми, призначення предметів тощо); фразеологізми, у яких відображається національна своєрідність історії, культури, традиційного способу життя народу – носія мови.

Л. Миколаєва визначає взаємодію трьох аспектів: мови, що відображає культуру народу; культури, що передає своєрідність суспільно-історичних умов; особистості, сформованої в ході практичної діяльності [9, с. 89].

У процесі формування культури іншомовного спілкування необхідно спиратися також на принцип культурної доцільності організації вивчення іноземної мови, яка ґрунтується на «ретельному відборі тематики курсу, мовної, мовленнєвої й країнознавчої інформації, а також на типології завдань і форм роботи з урахуванням можливого контексту діяльності й потреб студентів, відповідно до прийнятих у країнах досліджуваної мови норм соціально прийнятної поведінки» [10]. Особлива увага приділяється усвідомленню наявних неправильних стереотипів як про інші країни, так і про свою країну, а також перешкодам формуванню неправильних і односторонніх уявлень про іншомовну культуру, без урахування соціальних, етнічних і інших особливостей життя різних груп громадян.

Отже, оволодіння міжкультурною компетенцією для іншомовного спілкування полягає у формуванні внутрішнього світу особистості на основі норм і цінностей загальнопланетарного суспільства, його ідеалів і традицій. При цьому мова відіграє найважливішу роль у передачі соціального досвіду й ознайомленні з культурними цінностями.

Рідну культуру людина сприймає з дитинства, а при знайомстві з іншомовною культурою важливу роль відіграє викладач, який в умовах інтернаціоналізації освіти має навчити студентів глобально мислити, шукати точки дотику з іншими культурами, отримувати корисні уроки, тактовно поводитися.

Важливу роль відіграє зіставлення мов і культур. Лише вийшовши за межі своєї культури, тобто зіштовхнувшись з іншим світоглядом, світовідчуженням тощо, можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, можна «побачити» відмінність або конфлікт культур. Культурний бар'єр є небезпечний тим, що культурні помилки звичайно сприймаються набагато важче, ніж помилки мовні, незважаючи на те, що перші не такі принципові: відмінності культур не узагальнені у зводах правил, як відмінності мов, немає ні граматик, ні словників культур.

Спираючись на вчення Є. Пассова, можна стверджувати, що входження в світ іноземної культури через мову сприяє розвитку особистості як суб'єкта рідної культури, розширює світогляд, дає доступ до культурних і виробничих цінностей нової країни, стимулює пізнавальні здібності й особистісні якості, оскільки іноземна мова як освітня дисципліна має значний розвивальний потенціал [11, с. 10].

Ю. Петрович [12], досліджуючи культурологічну компетентність, визначала її як складову професійно-особистісного розвитку фахівця, виділивши в її складі лінгводидактичну, соціально-комунікативну й лінгвокраїнознавчу компетенції. Спираючись на ідеї вченої, для формування культури іншомовного спілкування можна використовувати такі методи: поетапне рефлексивне навчання в інтеграції з іншими дисциплінами; занурення в автентичне середовище за допомогою конференцій, дискусій, імітаційного моделювання, ділових ігор, читання спеціальної літератури, проектування, експертизу, творчу діяльність; створення ситуацій успіху з опорою на міжпредметні зв'язки [12, с. 4-8].

Оволодіння міжкультурною компетенцією дозволяє сформувати здатність використовувати іноземну мову як інструмент спілкування в діалозі культур і для свого полікультурного й ділового саморозвитку [11, с.48]. В умовах багатонаціонального європейського співтовариства дослідники виділяють необхідність формування полікультурної особистості [13]. У Болонській декларації відзначено необхідність вивчення й збереження культурного багатства світу, мовного розмаїття, що ґрунтується на культурній спадщині різних націй, оскільки чимало дослідників відзначає значний розрив між професійною та загальнокультурною підготовкою майбутніх фахівців.

Дж. Колі пропонує включати такі розділи до курсу вивчення основ міжкультурної комунікації: національна ідентифікація, мультикультурність, молодіжна культура, соціальні процеси після другої світової війни. Для вирішення цього завдання вчений активно використовує можливості аудіювання, різних видів читання, письма (від підстановчих вправ до написання есе), використання наочних матеріалів (діаграми, фотографії, картинки), відео-матеріалів, пісень і віршів, фактичного матеріалу й драматизації [14].

Аналізуючи праці зарубіжних учених, міжкультурна компетенція в структурі ділового спілкування має три взаємозалежні компоненти: чуйність до проблем міжкультурного ділового спілкування, готовність зрозуміти й оцінити культурні й ділові відмінності; усвідомлення проблем міжкультурного спілкування та розуміння національних особливостей мислення й ділової поведінки; гнучкість і спритність у ситуаціях міжкультурної ділової комунікації [14].

Отже, міжкультурна компетенція дозволяє здійснювати відбір лінгвістичних і паралінгвістичних засобів з урахуванням культурно-соціальних особливостей, будувати мовну поведінку в діловому спілкуванні з урахуванням норм соціуму досліджуваної мови, застосовуючи знання про національно-культурні особливості. Як зазначає І. Халєєва, формування міжкультурної компетенції спрямовано на залучення студентів до фонових знань їхніх однолітків за кордоном, розширення світосприймання особистості, розвиток загальнопланетарного мислення й толерантності, сприяння самовираженню в глобальному світі, фасилітацію ділової взаємодії з людьми інших культур і поглядів, мотивацію до неперервної самоосвіти.

Л. Куликова пропонує концепцію «національного комунікативного стилю», визначаючи його як «стійку сукупність комунікативних уявлень, правил і норм, опосередкованих культурою як макроконтекстом комунікації, що виявляються у відборі мовних засобів, організації змісту й національно маркованої комунікативної поведінки носіїв мови» [15, с. 9]. На думку вченої, національний комунікативний стиль засвоюється мовною особистістю в процесах опосередкованої мовою інкультурації й соціалізації в межах власної культури та виявляється в характері всієї комунікативної діяльності людини, що спілкується в контекстах різних типів дискурсів – від особистісного до статусно орієнтованого [15].

В. Сафонова стверджує, що формування міжкультурної компетенції відбувається на основі й під впливом загального соціокультурного розвитку студентів, вплив якого необхідно враховувати [8]. Міжкультурний діалог є джерелом взаєморозвитку, що здійснюється за взаємної відкритості з метою розуміння іншої ідентичності.

Розуміння значущості міжкультурної компетенції вимагає адаптації до нових культурних стереотипів для ефективного вирішення виробничих завдань і встановлення здорових ділових відносин. Формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування має міждисциплінарний характер і засноване на різних моделях міжкультурної підготовки – когнітивній моделі (допомагає зрозуміти іншу культуру); моделі, що заснована на національній самосвідомості (допомагає зрозуміти основи рідної культури); моделі, що заснована на усвідомленні культурних відмінностей (спрямована на подолання етноцентризму); моделі, що ґрунтується на наслідуванні (спрямована на відтворення зарубіжного середовища); моделі, заснованій на спілкуванні (передбачає особисту взаємодію з носіями іншої культури).

Також більш ефективним стає навчання за умов застосування спеціальних тренувальних технологій (вивчення вигаданих ситуацій; критичний розбір випадків з реального життєвого досвіду тих, що навчаються; застосування прийомів, спрямованих на культурну асиміляцію; застосування імітативних прийомів; використання рольових ігор; застосування групового проектування; експериментування) [8].

Висновки з даного дослідження. Отже, аналіз наукової літератури засвідчує, що формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування передбачає формування як загальнокультурного, так і країнознавчого й лінгвістичного світогляду, творчого підходу, готовності до толерантного іншомовного спілкування; потребує загальної освіченості в різних галузях, знання традицій і цінностей свого й інших народів, уміння здійснювати глобальне ділове спілкування на основі поваги до інших культурних реалій, здатність долати міжкультурні й комунікативні бар'єри для обміну інформацією, думками, почуттями.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому плануємо розширити тематику досліджень питань формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1979. – 412 с.

2. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.
3. Ларина В. Т. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / В. Т. Ларина. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 512 с.
4. Беликов В. И. Социоллингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – Москва: РГТУ, 2001. – 439 с.
5. Фокс К. Наблюдая за англичанами. Скрытые правила поведения / Фокс К. : пер. с англ. – М.: РИПОЛ классик, 2008. – 512 с.
6. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 2-е изд. – М.: Русский язык, 1976. – 248 с.
7. Карасик В. И. Языковой круг / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
8. Сафонова В. П. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций : монография / В. П. Сафонова. – Воронеж: Истоки, 1996. – 215 с.
9. Николаева Л. В. Межкультурная коммуникация и толерантность / Л. В. Николаева // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 2. – С. 88-92.
10. Примерная программа дисциплины «Иностранный язык» для социально-гуманитарных, технических, естественнонаучных и экономических направлений подготовки / под общ. ред. С. Г. Тер-Минасовой. – М.: МГУ, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eltrussia.ru/articles_52.html.
11. Пассов Е. И. Мастерство и личность учителя: на примере преподавания иностранного языка / Е. И. Пассов и др. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2001. – 240 с.
12. Петрович Ю. Е. Развитие культурологической компетентности студентов средствами иностранного языка : дисс... канд. пед. наук / Ю. Е. Петрович. – Сургут, 2007. – 180 с.
13. Ярмакеев И. Гуманитарные смыслы педагогического образования / И. Ярмакеев // Высшее образование в России. – 2006. – № 1. – С. 43-50.
14. British Studies: Intercultural Perspectives / Ed. by Mountford A., Wadham-Smith N. – L: Pearson Education Limited, 2000. – 205 p.
15. Куликова Л. В. Коммуникативный стиль как проблема теории межкультурного общения : автореф. дисс... д-ра фил. наук / Л. В. Куликова. – Волгоград, 2006. – 24 с.

УДК: 378.092.56

О.В. Канарова, В.А. Єрмоліна

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ В МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

***Анотація.** У статті розглянуто питання агресивної поведінки підлітків в міжособистісних стосунках. Автор вказує на необхідність проведення системного аналізу індивідуальних, особових, соціально-психологічних і психолого-педагогічних чинників, які викликають соціальні відхилення в поведінці неповнолітніх, з метою побудови і здійснення цілеспрямованого виховного процесу.*

***Ключові слова:** агресивна поведінка підлітків, міжособистісні стосунки, системний аналіз, соціальні відхилення, виховний процес.*

Kanarova O.V., Yermolina V.A. Aggressive conduct of teenagers in interpersonality relations.

***Annotation.** The article considers the aggressive behavior of adolescents in interpersonal relationships. The author points to the need for systematic analysis of individual, personal, social-psychological and psychological-pedagogical factors that cause social behavioral minors to the construction and implementation of targeted educational process.*

***Key words:** aggressive behavior of teenagers, interpersonal relationships, systematic analysis, social behavioral, educational process.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальні кризові процеси негативно впливають на соціальне самопочуття людства, породжують напруженість і тривожність, жорстокість, насильство і озлобленість. Проблема агресивності підлітків останнім часом стала чи не найбільш популярним напрямком дослідницької та практичної діяльності психологів усього світу, вона відбиває одну з найгостріших соціальних проблем нашого суспільства.

Проблема агресії є однією з найбільш гострих та актуальних і на фундаментально-теоретичному, і на прикладному рівнях досліджень психологів і педагогів різних шкіл та напрямів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що ця проблема знаходить відображення у роботах М. Заброцького [4, с.15],